

УДК 338.2

Сутність понять «нормування» та «стандартизація» як економічних категорій

Грицюк Н.О.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри
економіки, безпеки та інноваційної діяльності
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

У статті проаналізовано поняття «нормування» та «стандартизація» в національних та міжнародних нормативних документах, на основі чого проведено порівняльний аналіз цих категорій. Виділено спільні та відмінні риси. Показано, що адаптація наявного у вітчизняній системі технічного регулювання нормативного забезпечення до потреб регулювання виробничих процесів потребує оптимізації, що забезпечувало б необхідну однорідність категорій, вимог і норм.

Ключові слова: нормування, стандартизація, норма, стандарт, категорія, сутність, поняття.

Грицюк Н.А. СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЙ «НОРМИРОВАНИЕ» И «СТАНДАРТИЗАЦИЯ» КАК ЭКОНОМИЧЕСКИХ КАТЕГОРИЙ

В статье проанализированы понятие «нормирование» и «стандартизация» в национальных и международных нормативных документах, на основе чего проведен сравнительный анализ этих категорий. Выделены общие и отличительные черты. Показано, что адаптация имеющегося в отечественной системе технического регулирования нормативного обеспечения к потребностям регулирования производственных процессов требует оптимизации, что обеспечивало бы необходимую однородность категорий, требований и норм.

Ключевые слова: нормирование, стандартизация, норма, стандарт, категория, сущность, понятие.

Hrytsiuk N.O. CONCEPT OF "NORMALIZATION" AND "STANDARDIZATION" AS ECONOMIC CATEGORIES

The article analyzes the notion of "valuation" and "standardization" in national and international regulatory documents, on the basis of which a comparative analysis of these categories is carried out. The general and distinctive features of these categories are highlighted. There is shown that the adaptation is required in the domestic regulatory system, which would ensure the necessary uniformity of categories, requirements and norms.

Keywords: normalization, standardization, norm, standard, category, essence, concept.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Мета інтегрування нашої країни в європейський та міжнародний економічний простір вимагає модернізації системи технічного регулювання та гармонізації національної нормативної бази з міжнародними нормативними документами. Незважаючи на те, що технічне регулювання існує та розвивається в Україні не одне десятиліття, низка проблем очікує свого вирішення. Прикладом може бути невідповідність категорій і понять одне одному, які використовуються в законодавстві та регулюванні економічних відносин між суб'єктами ринку в Європі та Україні. Загалом є усталеною думка про те, що ці категорії повинні бути уніфіковані та оптимізовані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо спробувати проаналізувати, то можна сказати, що вітчизняне законодавство частіше використовує для регулювання категорії «нормування», «норма», «норматив», тоді як в європейській практиці частіше використовують

категорії «стандарти» та «сертифікація». Водночас зарубіжні документи з регулювання економіки містять категорії «норми» та «нормативи» в контексті відношення до «стандарту» чи «сертифікату» чи за умови їх дотримання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Іншою, не менш важливою проблемою є відсутність однозначного трактування усталеної термінології, що також не сприяє однорідності та уніфікації подання вимог у нормативних документах. Розглянемо такі важливі поняття, як «нормування», «стандартизація» та «сертифікація». Так склалося і є усталеною практикою, що широкоживаний термін «стандартизація» має узагальнений та всеохоплюючий характер, а кожний вкладає в нього власне трактування. Переважно синонімом «нормування» вважають категорію «стандартизація». Але коли йдеться про нормування, то на практиці воно означає не відповідність певним стандартам, а лише виконання певних вимог нормативних документів

або дотримання норм. І практично ніхто, окрім вузького кола спеціалістів, не переймається проблемою рівня їх дотримання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає в розділенні понять «стандартизація» та «нормування», здійсненні аналізу спільних та відмінних рис, виробленні рекомендацій щодо забезпечення однорідності та уніфікованості вимог в нормативних документах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо, як інтерпретують два

основні поняття національні нормативні документи та нормативно-правові акти (табл. 1).

Слід також зазначити диференціацію та можливі розбіжності в перекладі з іноземних публікацій. Так, в науці і техніці англійське слово “standard” використовується в двох різних значеннях: як нормативний документ відповідно до визначення (у французькій мові – “norme”, в російській мові – «стандарт»); у значенні, переданому російським терміном «еталон» і французьким “étalon” [5].

Таблиця 1

Порівняння сутнісних характеристик понять «нормування» і «стандартизація»

Критерій	«Нормування»	«Стандартизація»
1	2	3
Сутність поняття	Нормування – це система науково обґрунтованих методів і правил визначення норми часу, виробітку, витрат будь-яких ресурсів (сировини, матеріалів, палива) для виконання певної роботи [1].	Стандартизація – діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері [2].
Визначення понять в національних нормативних документах	Норми – метрологічні, будівельні, санітарні та інші обов’язкові вимоги, затверджені відповідним органом, які встановлюють гранично допустимі величини показників до продукції та концентрації речовин, що гарантують якість продукції. Джерелом є Декрет Кабінету Міністрів України «Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення» від 8 квітня 1993 року № 30-93. Норма – максимально допустима величина витрат часу, матеріалів, палива, енергії та інших ресурсів для виготовлення одиниці продукції [1].	Стандарт – нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального та неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, а також спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері [2]. Стандарт означає документ, затверджений правомочним органом, який забезпечує загальне та регулярне використання правил, керівних принципів або характеристик товарів та послуг чи пов’язаних з ними процесів і методів виробництва, дотримання яких не є обов’язковим. Він може також включати вимоги до термінології, символів, пакування, маркування чи етикеток, які застосовуються до товару, послуги, процесу або методу виробництва, чи стосуватися виключно їх [3].
Об’єкти	Матеріали, складники, обладнання, системи, їх сукупність; правила, процедури, функції, методи, діяльність чи її результати, включаючи продукцію, персонал, системи управління [1].	Матеріали, складники, обладнання, системи, їх сукупність; правила, процедури, функції, методи, діяльність чи її результати, включаючи продукцію, персонал, системи управління; вимоги до термінології, позначення, фасування, пакування, маркування, етикетування тощо.
Суб’єкти	Центральний орган виконавчої влади в конкретній галузі; інші суб’єкти, що займаються регулюванням галузі.	Центральний орган виконавчої влади з питань стандартизації (ЦОВМ); рада стандартизації та технічного регулювання; технічні комітети стандартизації; інші суб’єкти, що займаються стандартизацією [4].

Закінчення таблиці 1

1	2	3
Мета і завдання	<p>Мета нормування – це скорочення витрат на виготовлення продукції, підвищення продуктивності та якості праці, сприяння розширенню виробництва та зростанню доходів підприємства і працівників на основі впровадження техніко-технологічних нововведень і вдосконалення організації виробничих і трудових процесів [1].</p> <p>Завданням нормування є встановлення науково обґрунтованих норм і перевірка на практиці мінімально необхідних затрат часу та інших ресурсів на виконання певної роботи. Технічне нормування дає змогу раціонально розмістити робочих і правильно використовувати їх час та інші ресурси, задіяні у процесі виробництва [1].</p>	<p>Метою стандартизації в Україні є забезпечення раціонального використання природних ресурсів, відповідності об'єктів стандартизації їх функціональному призначенню, інформування споживачів про якість продукції, процесів та послуг, підтримка розвитку та міжнародної конкурентоспроможності продукції, а також торгівлі товарами і послугами.</p> <p>Завдання стандартизації полягають у створенні умов для досягнення: економії всіх видів ресурсів; безпеки продукції, робіт і послуг для довкілля, життя, здоров'я та майна; безпеки господарських об'єктів з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій; технічної та інформаційної сумісності, а також взаємної заміни продукції; якості продукції, робіт і послуг відповідно до рівня розвитку науки, техніки та технології; єдності вимірювань; обороноздатності і мобілізаційної готовності країни [4].</p>
Функції та завдання	<p>Основними функціями нормування є: планування (норми слугують основою виробничого планування на всіх рівнях та в усіх підрозділах підприємства); диференціація заробітної плати (підставою для правильного встановлення заробітної плати працівникам мають бути ретельно обґрунтовані норми); організація праці (нормування сприяє виявленню та закріпленню ефективних прийомів та методів праці); соціальна функція (нормування сприяє обґрунтованому та справедливому розподілу трудових доходів між працівниками).</p> <p>Нормування має значення в плануванні роботи підприємства, в удосконаленні організації праці та її оплати, в підвищенні продуктивності праці та якості продукції тощо [1].</p>	<p>За версією ISO найважливішими результатами стандартизації повинні бути: підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню; усунення перешкод у торгівлі; сприяння науково-технічному співробітництву [4].</p>

Джерело: складено автором на основі джерел

Стандартизація як основа технічного регулювання (діяльність, що спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості за даних умов) знаходить дуже широке застосування майже в усіх галузях, вона чітко встановлює вимоги до продукції (військове озброєння, атомна енергетика, аерокосмічна галузь тощо) та питань безпеки, вона дає змогу дося-

гати рівня стандартної (базової) або навіть конкурентоспроможної якості (наприклад, на рівні галузевих стандартів) відповідно до мети застосування. Національна стандартизація через процес гармонізації з міжнародними нормативними документами, що отримали міжнародне визнання, служить перепусткою на світові ринки для вітчизняних виробників [4].

З точки зору змістовного наповнення важливою також є однозначна інтерпретація понять «нормування» і «стандартизація» щодо продукції. Фактично застосування до виробництва товару терміна «норма» з точки зору кваліметрії не відображає конкретної відповідності якості продукції, бо невідомо, про що йдеться: про відповідну (до встановлених вимог) норму до якості сировини матеріалів чи про відповідну норму до затрат праці або забруднення навколишнього середовища. Адже виконання норм із затрат праці на певну ділянку роботи не означає виробництво якісного продукту, як і не означає виконання норм зі збереження навколишнього середовища.

Навпаки, твердження, що вся стандартизована продукція (тобто яка відповідає певним стандартам) якісна, є некоректним, оскільки така продукція лише відповідає вимогам, а, як показано раніше, відповідність є лише необхідною умовою якості. Та все ж означення «норма» і «стандарт» застосовують до продукції не лише у побуті, але й в нормативних документах, законодавчих актах та спеціальній літературі. Очевидно, тут йдеться як про високий рівень вимог до якості продукції, так і про високі значення самих характеристик властивостей.

Тобто говорити, що продукція виготовлена з дотриманням «норм» і «стандартів», не означає виробництва якісної продукції.

Отже, на основі сутнісного аналізу понять «нормування» та «стандартизація» за поданими критеріями у табл. 1 можна виділити такі спільні характеристики:

1) основним завданням нормування і стандартизації є забезпечення високого рівня якості продукції, товарів і послуг;

2) дотримання єдиних вимог до продукції, товарів і послуг;

3) закріплення вимог в офіційних нормативних документах;

4) забезпечення оптимального використання природних ресурсів, сировини, матеріалів, праці тощо.

Водночас є відмінні характеристики, подані в табл. 2.

Висновки з цього дослідження. На підставі аналізу національної системи визначення та інших літературних джерел слід зробити такі висновки щодо сутності понять «нормування» та «стандартизація»:

– вони близькі за змістом, хоч і не тотожні, проте за своєю сутністю регулюють одну й ту ж сферу господарської діяльності, чим викликають суперечності як у нормативних документах, так і у вимогах, що в них закладені;

– поняття «стандартизація» дещо ширше за поняття «нормування», оскільки охоплює ширше коло об'єктів, зокрема процедури, функції, методи, діяльність чи її результати, а також вимоги до термінології, позначення, фасування, пакування, маркування, етикетування тощо; слід відзначити, що в літературних джерелах набагато частіше зустрічається поняття «нормування праці», водночас дещо рідше зустрічаються і «нормування оборотних активів», і «нормування шкідливих викидів», тоді як «нормування матеріалів, витрат» тощо практично відсутнє, проте, на нашу думку, є не менш важливим; цей факт, вважаємо, є залишком командно-адміністративної економіки, коли централізовано здійснювалося «нормування праці» робітників;

– різницю між поняттями ми побачили лише в суб'єкті та формі подання.

Вважаємо, що треба оптимізувати та уніфікувати ці категорії і дотримуватися одного стандарту, що не буде суперечити регулюванню виробництва товарів та послуг на вітчизняних підприємствах.

Таблиця 2

Відмінні характеристики сутності понять «нормування» і «стандартизація»

Критерій	«Нормування»	«Стандартизація»
Об'єкт	Орієнтоване на нормування праці, водночас не виключає нормування оборотних коштів, сировини, матеріалів, нормування шкідливих викидів у навколишнє середовище.	Здійснюється стандартизація в усіх галузях народного господарства, зокрема правила, процедури, функції, методи, діяльність чи її результати, включаючи продукцію, персонал, системи управління, а також вимоги до термінології, позначення, фасування, пакування, маркування, етикетування тощо.
Суб'єкт	Центральний орган виконавчої влади в конкретній галузі.	Центральний орган виконавчої влади з питань стандартизації
Форма	Нормативний документ.	Стандарт.

Джерело: складено автором

ЛІТЕРАТУРА:

1. Капінос Г.І., Бабій І.В. Системи нормування в управлінні виробничою діяльністю: навчальний посібник. Хмельницький: ХДУ, 2004. 163 с.
2. Про стандартизацію: Закон України від 5 червня 2014 року № 1315-VII.
3. Протокол про внесення змін до «Угоди про державні закупівлі» від 30 березня 2012 року: міжнародний документ.
4. Стандартизація. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Стандартизація>.
5. ISO/IEC GUIDE 2:2004(E/F/R) Eighth edition 2004 76p. URL: https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/archive/pdf/en/iso_iec_guide_2_2004.pdf.
6. Данилюк Т.І., Петрук О.М. Управління оборотними активами підприємства. Фінансова безпека та перспективи розвитку соціально-економічних систем: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Секція: Економіка та управління підприємствами. Київ: ГО «Київський економічний науковий центр», 2016. Ч. 1. С. 76–78.
7. Ющишина Л.О. Оптимізація виробничої програми за критерієм витрат бізнес-процесів. Вісник національного університету водного господарства та природокористування. 2013. Вип. 1 (61): Економіка. С. 234–240.
8. Грицюк Н.О. Фактори впливу на податкову політику мікрорівня. Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. 2014. С. 86–93.
9. Кирпа М.Я. Методологія визначення і нормування якості насіння в Україні. Бюлетень Інституту сільського господарства. 2014. Ч. 6. С. 15–21.
10. Бойко Т.В., Микійчук М.О., Рябова Т.Б. Формалізація нормування вимог для задач оцінки якості і відповідності продукції. Стандартизація, сертифікація, якість. 2014. Ч. 1. С. 49–55.

REFERENCES:

1. Kapinos G.I., Babij I.V. (2004) Systemy normuvannja v upravlinni vyrobnychoju dijaln'nistju [Normative systems in the management of production activities]: navchal'nyj posibnyk. – Hmel'nyc'kyj : HDU. – 163 p.
2. Zakon Ukraїny (2014) "Pro standartyzaciju" [Law of Ukraine "On standardization"] № 1315-VII.
3. Protokol pro vnesennja zmin (2012) do "Ugody pro derzhavni zakupivli" [The protocol on amendments "State Procurement Agreement"] mizhnarodnyj dokument.
4. Elektronnyj resurs: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Standartyzacija>. – Vikipedija.
5. ISO/IEC GUIDE 2:2004(E/F/R) Eighth edition 2004 76r. Rezhym dostupu: https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/archive/pdf/en/iso_iec_guide_2_2004.pdf.
6. Danyljuk T.I. Petruk O.M. (2016) Upravlinnja oborotnymy aktyvamy pidpryjemstva. Materialy Vseukrai'ns'koi' naukovo-praktychnoi' konferencii' "Finansova bezpeka ta perspektyvy rozvytku social'no-ekonomichnyh system". Sekcija: Ekonomika ta upravlinnja pidpryjemstvamy. – K.: GO "Kyiv's'kyj ekonomichnyj naukovyj centr". [Managing current assets of the enterprise. Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Financial Security and Prospects for the Development of Socio-Economic Systems"; Section: Economics and Enterprise Management.]. – V. 1. – pp. 76–78.
7. Jushhysyna L.O., Korec'kyj M.H. (2013) Optymizacija vyrobnychoi' programy za kryterijem vytrat biznes-procesiv. Visnyk nacional'nogo universytetu vodnogo gospodarstva ta pryrodokorystuvannja [Optimization of the production program on the criterion of costs of business processes. Bulletin of the National University of Water Management and Nature Management.]. – Vyp. 1(61) : Ekonomika. pp. 234–240.
8. Grycjuk N.O. (2014) Faktory vplyvu na podatkovu polityku mikrorivnja. Visnyk Volyns'kogo instytutu ekonomiky ta menedzhmentu [Factors of Influence on the Tax Policies of the Micro Level. Bulletin of the Volyn Institute of Economics and Management.]. – Luc'k: VIJeM. – pp. 86–93.
9. Kyrpa M.Ja. (2014) Metodologija vyznachennja i normuvannja jakosti nasinnja v Ukraїni. Bjuleten' Instytutu sil's'kogo gospodarstva. – K. – V.6 – pp. 15–21.
10. Bojko T.V., Mykyjchuk M.O., Rjabkova T.B., (2014) Formalizacija normuvannja vymog dlja zadach ocinky jakosti i soovetstvija produkciї. Standartyzacija sertyfikacija jakist' [Formalization of the standardization of requirements for the tasks of quality assessment and consistency of products. Standardization Quality Certification.]. – V.1. – pp. 49–55.